TADEUSZ SANGOWSKI
1943-2005

W dniu 3 lutego 2005 roku zmarł nagle profesor zwyczajny, dr hab. Tadeusz Sangowski, wybitny naukowiec, wychowawca wielu pokoleń młodzieży, praktyk gospodarczy i kontynuator najlepszych tradycji poznańskiej szkoły ubezpieczeniowej. Całe życie zawodowe związany był z Katedrą Ubezpieczeń Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.

Urodził się 1 stycznia 1943 roku w Hodociszkach na Wileńszczyźnie w rodzinie ziemiańskiej. Dalsze losy wiodły Profesora przez Elbląg – gdzie rozpoczął edukację i uzyskał świadectwo maturalne – do Poznania. Tu w latach 1960-1965 odbywał studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Po obronie pracy magisterskiej, napisanej pod kierunkiem profesora Zygmunta Konrada Nowakowskiego, podjął pracę w Katedrze Ubezpieczeń Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu.

Katedra – Zakład – i ponownie Katedra Ubezpieczeń, której losy odzwierciedlały zmiany zachodzące w polskiej gospodarce, była miejscem pracy i wielką pasją Profesora przez prawie czterdzieści lat swego życia. W roku 1973, po obronie pracy doktorskiej pt. *Regres ubezpieczeniowy i jego finansowe znaczenie w systemie ubezpieczeń gospodarczych*, przygotowanej pod kierunkiem profesora Janusza Szpunara uzyskał tytuł doktora nauk ekonomicznych. Habilitował się w 1992 roku na Wydziale Ekonomii Akademii Ekonomicznej w Poznaniu na podstawie rozprawy pt. *System finansowy ubezpieczeń gospodarczych w Polsce*.

Na stanowisko profesora nadzwyczajnego Akademii Ekonomicznej został powołany w 1993 roku. Tytuł profesora nauk ekonomicznych uzyskał w 1999 roku, a na stanowisko profesora zwyczajnego w Katedrze Ubezpieczeń Akademii Ekonomicznej został powołany w roku 2002.

Przedmiotem zainteresowań naukowych Tadeusza Sangowskiego były ubezpieczenia gospodarcze w różnych systemach gospodarczych. Jego dorobek naukowy jest niezwykle bogaty i wszechstronny. Obejmuje liczne monografie, artykuły naukowe, materiały dydaktyczne, prace redakcyjne, recenzje i noty bibliograficzne.

Profesor Tadeusz Sangowski jeszcze przed transformacją systemową w Polsce żywo interesował się problematyką ubezpieczeń w gospodarce rynkowej, w szcze-

gólności ubezpieczeniami morskimi. Znajomość instytucji rynku ubezpieczeniowego, instrumentów ochrony okazała się cenna przy budowie polskiego systemu ubezpieczeń po zmianach ustrojowych w Polsce. Łącząc głęboką i rzetelną wiedzę prawniczą oraz ekonomiczną z jej praktycznym zastosowaniem był liderem przemian w polskim sektorze ubezpieczeniowym.

Wśród licznych zainteresowań badawczych Profesora można wyodrębnić kilka zasadniczych obszarów, a mianowicie:

- regres ubezpieczeniowy,
- historia ubezpieczeń gospodarczych,
- prewencja i ochrona ubezpieczeniowa,
- funkcjonowanie systemu ubezpieczeń gospodarczych w gospodarce scentralizowanej,
- dostosowywanie systemu ubezpieczeń gospodarczych do warunków gospodarki rynkowej i jej globalizacji.

Trudna i skomplikowana w rozumieniu prawnym instytucja regresu ubezpieczeniowego została poddana przez Profesora wnikliwej analizie i wzbogacona o aspekty ekonomiczne oddziaływania na system ubezpieczeń gospodarczych. Podsumowaniem zainteresowań tą problematyką, poza pracą doktorską, była monografia *Regres ubezpieczeniowy* (1977), która do dnia dzisiejszego pozostaje wiodącą pozycją w polskiej literaturze ubezpieczeniowej.

Drugi obszar badawczy obejmował historię polskich ubezpieczeń gospodarczych. Liczne prace z tego zakresu były rezultatem badań podejmowanych w ramach tematu badawczego „Historia ubezpieczeń gospodarczych w Polsce". W pracach tych Profesor podjął próbę systematyzacji i periodyzacji dziejów polskich ubezpieczeń na podstawie analizy organizacji oraz systemu finansowego ubezpieczeń gospodarczych na przestrzeni dziejów. Publikacje dotyczące problematyki historycznej ubezpieczeń mają charakter jubileuszowy, są również obszernymi opracowaniami studialnymi i artykułowymi bądź samodzielnymi monografiami. Wartość poznawczą mają także opracowania, prezentujące sylwetki wybitnych przedstawicieli nauki i praktyki ubezpieczeniowej. Cenne oraz pomocne w pracy naukowej i działalności dydaktycznej są – ukazujące się od 1973 roku we współautorstwie – publikacje, zawierające bibliografię polskich i zagranicznych opracowań z zakresu ubezpieczeń gospodarczych, publikowane w „Studiach Ubezpieczeniowych", a później w „Prawie Asekuracyjnym".

Inny nurt zainteresowań badawczych Profesora obejmował problemy, związane z systemem ubezpieczeń gospodarczych, a zwłaszcza ich systemem finansowym. W publikowanych pracach poddawał krytycznej analizie kolejne reformy systemu ubezpieczeniowego, wskazując na brak docelowych koncepcji oraz na niemożność pogodzenia proponowanych rozwiązań z mechanizmami występującymi w rozwiniętych gospodarkach rynkowych.

Wyniki tych badań były prezentowane na międzynarodowej konferencji pt. „Ubezpieczenia gospodarcze w systemie reformowanej gospodarki narodowej"

zorganizowanej przez Zakład Ubezpieczeń AE w Poznaniu w 1988 roku. Materiały z tej konferencji, opublikowane w tomie XI „Studiów Ubezpieczeniowych", stanowią po dziś dzień dobre źródło oceny ówczesnego stanu polskiej myśli naukowej i praktyki ubezpieczeniowej.

Zwieńczeniem dorobku z tego zakresu była praca *System finansowy ubezpieczeń gospodarczych w Polsce* (1992) stanowiąca – o czym wspomniano wyżej – przedmiot rozprawy habilitacyjnej Profesora.

Prewencja oraz ochrona ubezpieczeniowa, a w szczególności ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, to kolejny nurt działalności publikacyjnej Profesora, podejmowanej wraz z innymi autorami. Wskazywał na potrzebę określania zakresu i rozmiarów związania działalności ubezpieczeniowej z działalnością prewencyjną. Poddał krytyce zbyt sztuczne eksponowanie prewencji w systemie ubezpieczeń gospodarczych, wskazując na negatywne skutki poszerzania zakresu polityki fiskalnej państwa wobec ubezpieczeń. Z powyższym nurtem zainteresowań badawczych łączy się wątek związany z wykazaniem potrzeby dalszego rozwoju ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej oraz modyfikacji innych grup i rodzajów ubezpieczeń. W opracowaniach dotyczących ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej wskazał na związek pomiędzy dalszym rozwojem ubezpieczenia OC a ustaleniem właściwych, dopuszczalnych granic i zakresu ochrony ubezpieczeniowej, aby ubezpieczenie nie osłabiało wychowawczo-prewencyjnej funkcji odpowiedzialności cywilnej. Ta teoretycznie uzasadniona teza znalazła w pełni odzwierciedlenie w systemowych rozwiązaniach praktycznych obecnie upowszechnionych.

W okresie reformowania ubezpieczeń w gospodarce rynkowej Tadeusz Sangowski koncentrował się na rozwiązaniach systemowych warunkujących powstanie rynku ubezpieczeniowego i jego instytucji oraz kierunkach i tendencjach rozwoju rynku ubezpieczeń w Polsce, a także na wybranych zagadnieniach gospodarki finansowej ubezpieczycieli. W publikacjach z tego okresu Profesor uwzględniał także procesy zachodzące w gospodarce światowej oraz ich związek z rozwijającym się rynkiem ubezpieczeniowym w Polsce.

Z publikacji książkowych należy wskazać *Prawo ubezpieczeniowe* (współautor W. Mogilski) zawierające zbiór przepisów wraz z komentarzem, oraz *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz* (współautor E. Kowalewski) opatrzone obszernym komentarzem.

Istotne miejsce w twórczości Profesora zajmowały materiały dydaktyczne i podręczniki akademickie, których był redaktorem i współautorem. Na szczególną uwagę zasługują: *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych (pośrednika ubezpieczeniowego)* (1996, 1998, 1999, 2000), które doczekało się aż czterech wydań, *Ubezpieczenia gospodarcze* (1998, 2001) oraz materiały dydaktyczne *Gospodarka finansowa zakładu ubezpieczeń. Wybrane problemy* (1995).

W aktywności publikacyjnej Tadeusza Sangowskiego ważne miejsce zajmowały prace redakcyjne. Od początku był związany ze „Studiami Ubezpieczeniowymi",

zaliczanymi do czołowych wydawnictw naukowych z dziedziny ubezpieczeń o zasięgu światowym, najpierw jako sekretarz redakcji, a w latach 1979-1989 jako redaktor naczelny tego wydawnictwa.

Szczególne znaczenie miały referaty (był ich autorem lub współautorem), przygotowywane na światowe kongresy AIDA, której był członkiem.

Tadeusz Sangowski był także zamiłowanym dydaktykiem. Lubił zarówno studentów, jak i pracę z nimi. Pomimo rozlicznych obowiązków znajdował czas i uśmiech dla swoich seminarzystów. Wypromował około 700 magistrów i dyplomantów oraz siedmiu doktorów. Był recenzentem kilkunastu prac doktorskich, jednego przewodu habilitacyjnego oraz trzech przewodów na tytuł profesora.

Zasługą Profesora było reaktywowanie – po długiej przerwie – na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, specjalności ubezpieczenia gospodarcze na kierunku Finanse i bankowość Wydziału Ekonomii. Edukacja ubezpieczeniowa była prowadzona na wszystkich poziomach i trybach kształcenia, tj. dziennym, wieczorowym magisterskim, wieczorowym zawodowym, zaocznym oraz podyplomowym.

Osoba Profesora ściągała do Katedry liczne grono doktorantów. Wspólnie z „młodzieżą", jak zwykł mawiać, przygotowywał liczne konferencje i seminaria, których celem było dzielenie się wiedzą z przedstawicielami praktyki ubezpieczeniowej.

Utrzymywał także współpracę w zakresie dydaktyki z Tarnopolską Akademią Gospodarki Narodowej, przyjmując w Katedrze i włączając w cykl dydaktyczny grupy studentów z Ukrainy. Warto w tym miejscu dodać, że pasją Profesora była również historia i dzień dzisiejszy dawnych kresów wschodnich Rzeczypospolitej. Zgromadził pokaźny zbiór publikacji im poświęcony.

Aktywną działalność naukową i dydaktyczną dopełnia olbrzymi dorobek organizacyjny. Już od 1974 roku do 1987 pełnił obowiązki kierownika Zakładu Ubezpieczeń. Od 1993 roku był kierownikiem reaktywowanej Katedry Ubezpieczeń. Był członkiem Senackiej Komisji ds. Organizacji i Rozwoju Uczelni oraz Senackiej Komisji ds. Oceny Nauczycieli Akademickich. W styczniu 2005 roku został powołany na przewodniczącego Uczelnianej Komisji Wyborczej.

Ważne miejsce w Jego życiu zajmował sport. Po zakończeniu czynnej kariery sportowej, przez długi okres działał w instytucjach związanych ze sportem akademickim. W latach 1967-1970 był prezesem Klubu Uczelnianego AZS w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. W latach 1975-1983 był jego wiceprezesem. W latach 1984-1987 był prezesem Zarządu Środowiskowego AZS w Poznaniu oraz wieloletnim członkiem Zarządu Głównego AZS w Warszawie.

Część swego aktywnego życia Profesor poświęcił działalności szkoleniowej i organizacyjnej w ramach Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Był jego aktywnym działaczem, członkiem Zarządu Oddziału Wojewódzkiego PTE w Poznaniu, przewodniczącym Komisji Rewizyjnej oraz wieloletnim przewodniczącym lub członkiem wielu komisji programowych, wykładowcą, kierownikiem i konsultantem kursów zawodowych z zakresu ubezpieczeń. Jako autor lub współautor przygoto-

wał około 60 skryptów, podręczników i innych materiałów metodycznych wydanych przez PTE.

Czerpiąc z tradycji poznańskiej szkoły ubezpieczeniowej, Profesor przywiązywał dużą wagę do współpracy z praktyką gospodarczą. Łączył umiejętnie działalność zawodową z pracą badawczą. Prowadząc od 1990 roku własną firmę brokerską, jako broker ubezpieczeniowy i reasekuracyjny, przygotował wiele produktów ubezpieczeniowych i ekspertyz dla rynku ubezpieczeniowego. Był współorganizatorem kilku zakładów ubezpieczeń i członkiem rad nadzorczych. Współpracował z Ministerstwem Finansów, Państwowym Urzędem Nadzoru Ubezpieczeń, a potem Komisją Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych, jako doradca i konsultant, był ekspertem komisji sejmowej, przygotowującej pakiet ustaw ubezpieczeniowych z 2003 roku. W 2004 roku został powołany na prezesa Sądu Polubownego przy Rzeczniku Ubezpieczonych.

W uznaniu zasług Profesor otrzymał wiele odznaczeń i wyróżnień, między innymi Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złoty Krzyż Zasługi, Złotą Odznakę PTE, Zasłużony dla Ubezpieczeń przyznawaną przez Polską Izbę Ubezpieczeń, Honorową Odznakę Miasta Poznania, odznakę honorową „Za zasługi dla rozwoju województwa poznańskiego", Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej i Sportu.

Pozostanie na zawsze w naszej pamięci nie tylko jako autorytet naukowy, ale jako życzliwy kolega i nauczyciel, człowiek niezwykle skromny i wrażliwy na potrzeby otoczenia.

Jerzy Handschke, Maria Kuchlewska

BIBLIOGRAFIA[1] PROF. ZW. DR. HAB. TADEUSZA SANGOWSKIEGO

WYBÓR

1967–1972

1. *Rozwój jednostkowych i grupowych ubezpieczeń na życie na terenie miasta Poznania*, w: *Poznańskie Roczniki Ekonomiczne*, t. XXIII, red. J. Szpunar, PWN, Poznań 1970.
2. *Dochodzenie roszczeń z tytułu szkód ładunkowych w morskim handlu zagranicznym*, „Technika i Gospodarka Morska" 1967, nr 8/9.
3. *Regres ubezpieczeniowy dla marynarzy – sprawców szkody. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 18 V 1970 r. I CR 58/70*, „Technika i Gospodarka Morska" 1972, nr 6.
4. *Zakres podmiotowy stosowania regresu ubezpieczeniowego w systemie ubezpieczeń gospodarczych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1972, nr 5.

1973

5. *Finansowe znaczenie regresu ubezpieczeniowego*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 1, red. J. Szpunar, PWN, Warszawa-Poznań 1973.
6. *Granice regresu ubezpieczyciela morskiego*, „Technika i Gospodarka Morska" 1973, nr 10.
7. *Przedmiotowy zakres stosowania regresu ubezpieczeniowego w systemie ubezpieczeń gospodarczych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 1973, z. 2.

---

[1] Bibliografię opracowano na podstawie dokumentacji przesłanej Prezydentowi RP w sprawie nadania tytułu profesora nauk ekonomicznych dr. hab. Tadeuszowi Sangowskiemu, prof. AE, oraz bibliografii publikacji pracowników umieszczonych na stronach internetowych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (http://www.ae.poznan.pl/bg/publikae.shtml). Wyboru dokonała Maria Kuchlewska.

8. *Zakres stosowania regresu ubezpieczeniowego w zależności od rodzaju oraz stopnia odpowiedzialności osoby zobowiązanej do wyrównania szkody w ubezpieczeniowym przedmiocie*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1973, nr 11.
9. Rec.: J. Szpunar, *Ubezpieczenia gospodarcze*, WSE, Poznań 1972 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1973, nr 9.

1974

10. Rec.: K. Brańka, *Odpowiedzialność odszkodowawcza członków załóg morskich*, WSM, Szczecin 1973 – „Technika i Gospodarka Morska" 1974, nr 7/8.

1975

11. *Ubezpieczenia w obrocie z zagranicą* (współautorzy: Z. Dudkowiak, J. Handschke, J. Łańcucki, J. Schulz), red. L. Pokorzyński, Skrypty Uczelniane nr 177, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1975.
12. *Orzecznictwo Sądu Najwyższego i Głównej Komisji Arbitrażowej za rok 1973*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 2, red. J. Szpunar, PWN, Warszawa-Poznań 1975.
13. *Szczególna postać regresu w ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 2, red. J. Szpunar, PWN, Warszawa-Poznań 1975.
14. Rec.: Z.K. Nowakowski, A. Wąsiewicz, *Prawo ubezpieczeń majątkowych i osobowych*, PWN, Warszawa-Poznań 1973, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 2, red. J. Szpunar, PWN, Warszawa-Poznań 1975 (współautor: J. Handschke).

1976

15. *Orzecznictwo sądowe i arbitrażowe w sprawach ubezpieczeń gospodarki uspołecznionej w 1974 r.* (współautorka: T. Kuśnierczak), w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 3, red. L. Pokorzyński, PWN, Warszawa-Poznań 1976.
16. *Nowe uregulowanie regresu ubezpieczeniowego w polskim systemie obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych OC*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1976, nr 4.
17. Rec.: W. Popiela, *Ubezpieczenia i wypadki morskie*, Wyższa Szkoła Morska, Szczecin 1975 – „Technika i Gospodarka Morska" 1976, nr 2.
18. Rec.: Z. Szymański, *Prawo ubezpieczeniowe*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 1975 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1976, nr 11.

1977

19. *Regres ubezpieczeniowy*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1977.
20. *Prewencja w polskim systemie prawnym ubezpieczeń gospodarczych* (współautorzy: J. Handschke, W.W. Mogilski), „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1977, nr 7.

21. Rec.: J. Kufel, *Umowa agencyjna*, PWN, Warszawa-Poznań 1977 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1977, nr 12.

1979

22. *Prewencja a ubezpieczenia w świetle polskiej teorii i praktyki ubezpieczeniowej* (współautorzy: J. Handschke, W. Mogilski), w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 4, red. L. Pokorzyński, PWN, Warszawa-Poznań 1979.
23. *Roszczenia regresowe ubezpieczyciela w obowiązkowych ubezpieczeniach komunikacyjnych*, w: *Obowiązkowe ubezpieczenia komunikacyjne w PRL. Zagadnienia wybrane*, red. A. Wąsiewicz, Seria Prawo nr 92, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1979.
24. Rec.: Z. Czuba, *Świadczenia powypadkowe w spółdzielczości rolniczej*, ZW CZSR, Warszawa 1979 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1979, nr 12.

1980

25. *Podstawowe trudności w pracy akwizycyjnej pośredników ubezpieczeniowych według badań ankietowych* (współautorka: B. Wiązek), „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1980, nr 10.

1981

26. *Doskonalenie czy nowa regulacja*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1981, nr 3.
27. *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 5, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1981.
28. Rec.: W. Mogilski, *Prewencja ubezpieczeniowa*, PWE, Warszawa 1980 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1981, nr 1.

1982

29. *Ubezpieczenie a odpowiedzialność cywilna świadczących usługi niematerialne* (współautorzy: J. Łańcucki, M. Nestorowicz), w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 6, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1982.
30. *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 6, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1982.
31. Rec.: Z. Brodecki, J. Figarski, Z. Kamiński, A. Sołtys, *Ubezpieczenia morskie*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1979, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 6, red. T. Sangowski, PWN, Poznań-Warszawa 1982.

1983

32. *Rys historyczny organizacji ubezpieczeń gospodarczych w Polsce*, w: *180 lat ubezpieczeń na ziemiach polskich*, PZU, Poznań 1983.

1984

33. *Ubezpieczenia w obrocie zagranicznym* (współautorzy: A. Gawroński, J. Łańcucki), red. T. Sangowski, Skrypty Uczelniane, z. 332, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1984.
34. *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 7, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1984.
35. Rec.: Ch. Draganov, G. Denev, *Ikonomika na zastrachowaneto*, Swisztov 1982, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 7, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1984 (współautorka H. Gajewska-Ilczewa).

1985

36. *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 8, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1985.
37. Rec.: A. Banasiński, *Ubezpieczenia gospodarcze. Ekonomika, organizacja, finanse*, PWE, Warszawa 1983, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 8, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1985.
38. Rec.: J. Łańcucki, *Efektywność ochrony ubezpieczeniowej przedsiębiorstw gospodarki uspołecznionej*, Wydawnictwo Uczelniane ATR, Bydgoszcz 1985 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1985, nr 5.
39. Rec.: A. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia samochodowe*, Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa 1984 – „Motoryzacja" 1985, nr 3.

1987

40. *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 9, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1987.

1989

41. *Ubezpieczenia w obrocie zagranicznym* (współautorzy: A. Gawroński, J. Łańcucki), Skrypt Uczelniany nr 395, wyd. 2, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1989.
42. *Reforma systemu finansowego ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 10, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1989.
43. *Systemy finansowe ubezpieczeń gospodarczych – podstawowe założenia*, w: *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 11, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1989.
44. *Zmiany w systemie prawno-ekonomicznym ubezpieczeń gospodarczych i ich ocena*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1989, nr 12.
45. *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 10, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1989.
46. *Studia Ubezpieczeniowe*, t. 11, red. T. Sangowski, PWN, Warszawa-Poznań 1989.

1990

47. *Ubezpieczenia gospodarcze przedsiębiorstw państwowych w nowym systemie ekonomiczno-finansowym gospodarki narodowej*, w: *Finansowe problemy samodzielności przedsiębiorstw państwowych*, red. E. Czerwińska, Zeszyty Naukowe – seria I, z. 186, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1990.
48. Rec.: J. Łańcucki, *System finansowy ubezpieczeń gospodarczych*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1988 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1990, nr 5.

1991

49. *Prawo ubezpieczeniowe. Zbiór przepisów. Stan prawny na dzień 1 lipca 1991 r.*, oprac. T. Sangowski, W.W. Mogilski, „Lex", Gdańsk 1991.

1992

50. *System finansowy ubezpieczeń gospodarczych w Polsce*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Katedra Bankowości i Ubezpieczeń, Poznań 1992.
51. *Rozwój organizacji i systemu finansowego ubezpieczeń gospodarczych w Polsce* (*analiza ekonomiczno-prawna*), cz. 1, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1992, nr 4/5/6.
52. Rec.: A. Wąsiewicz, *Nowe ubezpieczenia samochodowe oraz przysługujące z ich tytułu odszkodowania*, Wydawnictwo Info-Lex, Gdańsk 1991 – „Moto-Express" 1992.

1993

53. *Rozwój organizacji i systemu finansowego ubezpieczeń gospodarczych w Polsce*, cz. 2, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1993, nr 4/5/6.
54. *Prawo ubezpieczeniowe. Zbiór przepisów* (*stan prawny na dzień 31 sierpnia 1993 r.*), oprac. T. Sangowski, W.W. Mogilski, wyd. 2 zm. i uzup., „Lex", Gdańsk 1993.

1994

55. *Ubezpieczenia w handlu zagranicznym* (współautorzy: A. Gawroński, J. Handschke, J. Łańcucki), red. J. Łańcucki, Poltext, Warszawa 1994.
56. *Gospodarka finansowa kapitałami i rezerwami ubezpieczyciela*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 1, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994.
57. *Gwarancje wypłacalności ubezpieczyciela*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 2, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994.

58. Rec.: J. Łańcucki, *Finanse ubezpieczeń gospodarczych*, Poltext, Warszawa 1993 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1994, nr 7-8-9.

1995

59. *Gospodarka finansowa zakładu ubezpieczeń. Wybrane problemy,* Pomocnicze Materiały Dydaktyczne nr 80, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1995.
60. *Ubezpieczenia gospodarcze w praktyce* (współautor: J. Kufel), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1995.
61. *Wybrane zagadnienia z gospodarki finansowej ubezpieczyciela*, w: *Ubezpieczenia gospodarcze. Zagadnienia wybrane*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1995.
62. *Instytucja rzecznika w systemie ubezpieczeń gospodarczych (na przykładzie Szwajcarii)*, „Prawo Asekuracyjne" 1995, nr 1.
63. *Ubezpieczenia gospodarcze. Zagadnienia wybrane*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1995.
64. Rec.: K. Darul, *Reasekuracja*, PW LAM, Warszawa 1994 – „Prawo Asekuracyjne" 1995, nr 1.
65. Rec.: A. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia komunikacyjne*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1995 – „Prawo Asekuracyjne" 1995, nr 4.

1996

66. *Dostosowanie oferty podażowej ubezpieczyciela do potrzeb rynku* (współautorka: A. Kufel-Siemińska), w: *Instytucje finansowe, marketing przedsiębiorstwa. Konferencja naukowa, Rydzyna 28-29 października 1996 roku*, red. J. Garczarczyk, Katedra Badań Marketingowych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1996.
67. *Porównanie i ocena ogólnych warunków ubezpieczeń sportowych polskich zakładów ubezpieczeń*, w: *Ubezpieczenia w sporcie*, red. A. Wąsiewicz, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1996.
68. *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych (pośrednika ubezpieczeniowego)* (współautorzy: A. Gawroński et al.), red. T. Sangowski, Saga-Printing, Poznań 1996.
69. *Margines wypłacalności oraz jego znaczenie dla określenia standingu finansowego zakładu ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne" 1996, nr 1.
70. *Zmiany systemowe na tle podstawowych problemów polskiego rynku ubezpieczeniowego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1996, nr 1/2/3.
71. Rec.: E. Stroiński, *Ubezpieczenia na życie*, Centrum Kształcenia. System Zawodowej Edukacji Ubezpieczeniowej i Bankowej LAM, Warszawa 1996 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1996, nr 7/8/9A.
72. Rec.: A. Bittner-Nowak, *Kształtowanie się rynku ubezpieczeniowego w Wielkopolsce (1793-1918). Dzieje Gospodarcze Wielkopolski*, PSO, Poznań 1995 – „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1996, nr 10/11/12.

1997

73. *Ewolucja struktury produktowej ubezpieczeń na życie w Polsce*, w: *Rynek ubezpieczeniowy na życie w Polsce, teraźniejszość i przyszłość. Konferencja naukowa, Poznań 19-20 września 1997 roku*, red. J. Garczarczyk, Katedra Badań Marketingowych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.
74. *Ocena wypłacalności zakładów ubezpieczeń w świetle wymagań ustawowych*, w: *Finanse i rachunkowość zakładu ubezpieczeń działu II*, red. T. Sangowski, Katedra Ubezpieczeń Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.
75. *Osoba fizyczna jako uczestnik rynku ubezpieczeniowego*, w: *Działalność gospodarcza osób fizycznych w świetle uregulowań publicznoprawnych*, red. J. Kufel, Zeszyt Naukowy – seria I, z. 246, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.
76. *Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe – rola i znaczenie oraz rodzaje, zasady i metody ich tworzenia*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 3, red. A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1997.
77. *Działalność prewencyjna zakładów ubezpieczeń w ubezpieczeniach majątkowych* (współautor: J. Gniadek), „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1997, nr 5-6.
78. *Polnischer Versicherungsmarkt: Stand und Trends Die Rolle der ausländischen Konkurrenz*, „Versicherungswirtschaft" 1997, nr 16.
79. *Polski rynek ubezpieczeniowy – stan i trendy – rola zagranicznej konkurencji*, „Asekuracja & Re" 1997, nr 8.
80. *Polsza: stan i tendencjii rozwitku strachowego rinku*, „Finansowyje Usługi" 1997, nr 3.
81. *Finanse i rachunkowość zakładu ubezpieczeń działu II*, red. T. Sangowski, Katedra Ubezpieczeń Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.

1998

82. *Rozwój ubezpieczeń na świecie i w Polsce*, w: *Ubezpieczenia gospodarcze*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1998.
83. *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych (pośrednika ubezpieczeniowego)* (współautorzy: A. Gawroński et al.), red. T. Sangowski, wyd. 2, Saga–Printing, Poznań 1998.
84. *Prewencja normatywna zakładów ubezpieczeń w teorii i w praktyce*, „Ochrona Mienia" 1998, nr 3.
85. *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu pośrednika w obrocie nieruchomościami* (współautor: A. Gawroński), „Nieruchomości, Rynek, Prawo" 1998, nr 3/4.
86. *Studia Ubezpieczeniowe*, red. T. Sangowski, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1998.
87. *Ubezpieczenia gospodarcze*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1998.

1999

88. *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych (pośrednika ubezpieczeniowego)* (współautorzy: A. Gawroński et al.), red. T. Sangowski, wyd. 3 uaktualnione i rozszerzone, Saga–Printing, Poznań 1999.
89. *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej zarządców nieruchomości*, „Prawo Asekuracyjne" 1999, nr 4.
90. Rec.: Z. Jęksa, *Ubezpieczenia majątkowe i zysku firmy*, Poltext, Warszawa 1999 – „Prawo Asekuracyjne" 1999, nr 4.

2000

91. *Kierunki zmian systemowych w działalności ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Finanse, banki, ubezpieczenia w Polsce u progu XXI w. Materiały konferencyjne, Poznań 14-17 września 2000*, t. 3: *Ubezpieczenia*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2000.
92. *Polski rynek ubezpieczeniowy na tle rynku światowego*, w: *Inwestycje finansowe i ubezpieczenia – tendencje światowe a rynek polski*, red. K. Jajuga, W. Ronka-Chmielowiec, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 869, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000.
93. *Vademecum ubezpieczeń gospodarczych (pośrednika ubezpieczeniowego)* (współautorzy: A. Gawroński et al.), red. T. Sangowski, wyd. 4 uaktualnione i rozszerzone, Saga–Printing, Poznań 2000.
94. *Rating jako narzędzie oceny zakładu ubezpieczeń*, red. T. Sangowski, Katedra Ubezpieczeń Gospodarczych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2000.
95. *Studia z ubezpieczeń gospodarczych i społecznych*, red. T. Sangowski, Zeszyty Naukowe – seria I, z. 276, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2000.
96. Rec.: J. Monkiewicz, L. Gąsiorkiewicz, B. Hadyniak, *Zarządzanie finansami ubezpieczeń*, Poltext, Warszawa 1999 – „Prawo Asekuracyjne" 2000, nr 1.

2001

97. *Rola i miejsce ubezpieczeń wzajemnych na światowym i polskim rynku ubezpieczeniowym*, w: *Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych w polskim systemie ubezpieczeń (stan i perspektywy)*, red. T. Sangowski, Materiały Dydaktyczne nr 108, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001.
98. *Rozwój ubezpieczeń na świecie i w Polsce*, w: *Ubezpieczenia gospodarcze*, red. T. Sangowski, wyd. 2 zaktualizowane i rozszerzone, Poltext, Warszawa 2001.
99. *Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych w okresie transformacji ustrojowej – budowy nowoczesnej gospodarki rynkowej (1990-2001)*, w: *Finanse, bankowość i ubezpieczenia*, t. 2, red. K. Jajuga, M. Łuszczak, Prace Naukowe Akademii

Ekonomicznej we Wrocławiu nr 899, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2001.
100. *Ubezpieczenia gospodarcze*, red. T. Sangowski, wyd. 2 zaktualizowane i rozszerzone, Poltex, Warszawa 2001.
101. *Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych w polskim systemie ubezpieczeń (stan i perspektywy)*, red. T. Sangowski, Materiały Dydaktyczne nr 108, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001.

2002

102. *Polski rynek ubezpieczeń – stan i kierunki rozwoju*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 4, red. T. Sangowski, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2002.
103. *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 4, red. T. Sangowski, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2002.
104. Rec: *Pierwszy elementarz ubezpieczeń gospodarczych – opracowanie recenzyjne (pracy Tomasza Michalskiego i Renaty Pajewskiej, Ubezpieczenia gospodarcze, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne S.A., Warszawa 2001)* (współautorzy: E. Kowalewski, J. Handschke), w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 4, red. T. Sangowski, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2002.

2003

105. *Aktualne problemy oraz podstawowe trendy na polskim rynku ubezpieczeń*, w: *Problemy i kierunki unormowań rozwoju rynku ubezpieczeniowego w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2003.

2004

106. *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz* (współautor: E. Kowalewski), Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.
107. *Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny w zreformowanym systemie prawnym ubezpieczeń gospodarczych*, w: *Procesy integracyjne w Europie a ubezpieczenia w Polsce*, red. K. Ortyński, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2004.
108. *Nadzór państwa nad działalnością ubezpieczeniową w Unii Europejskiej i w Polsce*, „Zeszyty Prawnicze" 2004, nr 4.2.
109. *Ocena stanu reformy ustawodawstwa ubezpieczeniowego* (współautor: E. Kowalewski), „Prawo Asekuracyjne" 2004, nr 3.
110. *Prewencja w nowych ustawach ubezpieczeniowych*, „Zabezpieczenia" 2004, nr 1/2.
111. *Studia z ubezpieczeń gospodarczych i społecznych*, red. T. Sangowski, Zeszyty Naukowe nr 46, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.

112. *Forum dyskusyjne ubezpieczeń i funduszy emerytalnych*, z. 2: *Rynek ubezpieczeniowy po przystapieniu Polski do Unii Europejskiej*, red. T. Sangowski, T. Szumlicz, KNUiFE, Warszawa 2004.

2005

113. *Finanse ubezpieczeń w nowym prawie ubezpieczeniowym*, w: *Finansowe narzędzia zarządzania zakładem ubezpieczeń*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 2005.
114. *Proces likwidacji szkód ubezpieczeniowych w nowych ustawach ubezpieczeniowych*, w: *Urządzenia i sposoby zabezpieczenia mienia. Materiały z konferencji Securex 2005, Poznań 26.01.2005*, Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy METALPLAST, Poznań 2005.
115. *Finansowe narzędzia zarządzania zakładem ubezpieczeń*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 2005.

Opracowała: *Ewa Stąpyra*

Część pierwsza

Ochrona ubezpieczonych i konsumentów usługi ubezpieczeniowej